

[Automatisk tekstet av Autotekst med NB Whisper. Kan inneholde feil.]

[Hans Geir Aasmundsen]

Hei, du lytter til Refill, podkasten om religion, filosofi og livssyn.

[Alessandro Falcetta]

En podkastserie fra Universitetet i Stavanger.

[Geir]

Mitt navn er Hans Geir Aasmundsen.

Jeg er religionsviter, og er mest opptatt av religion og filosofi ute i samfunnet, i politikken, kulturen, jussen og vitenskapen.

[Alessandro]

Og jeg heter Alessandro Falcetta.

Jeg er teolog, og er mest opptatt av religion og filosofi på skolen, i hverdagen, i troslivet og lokalsamfunnet.

Velkommen tilbake til den nye episoden til Refill.

Og vi har ... Jeg kan ikke si vi har en ny gjest, for denne gjesten har vært her før.

Og hva heter du?

Michael Gritzman fra Oslo, men er egentlig dansk fra København.

Så flott, Michael.

Tusen takk for at du kom tilbake til Refill.

Og jeg sitter ikke alene her, men jeg må nevne at jeg har min gode kollega her med meg.

[Geir]

Ja, hallo.

Hans Geir Aasmundsen, religionsviter ved Universitetet i Stavanger.

[Alessandro]

Flott.

Og vi skal snakke om jødedom.

Vi gjorde det i forrige episode som vi hadde, på Refill.

Og vi snakker litt om jødedom kanskje litt mer i Norge, lokalt.

Jødedom og skole.

Jødedom og ritualer.

Og identitet.

Men vi skal ta andre spørsmål og nye spørsmål om dette.

Så kanskje du kan godt stille noen spørsmål til Michael.

[Geir]

Ja, vi kan begynne med ... Vi snakker mye om Norge.

Og Norge kan jo av noen bli betegnet og beskrevet som en andedam, men er jo en del av verden.

Og jødedommen i Norge har også mye med jødedommen i verden å gjøre.

Finnes det en slags global jødisk identitetsfølelse, fellesskap?

[Michael]

Da må jeg nok svare ja.

Jeg husker at da jeg jobbet i Norge og reiste med to ikke-jødiske kollegaer til London ... Jeg sto og snakket med to personer på gaten.

Så spurte de kollegaen min om jeg kjente dem.

Da sa jeg nei, men de så kipaen min.

Lynhurtig hadde vi noe å snakke om og fortalte hvem vi var og hvor vi kom fra.

Så det er et slags kulturelt fellesskap.

Det er riktig, det er det.

[Geir]

Hvordan praktiseres dette?

Er det sånn at dere har magasiner, bøker, kanaler?

Eller er det mer uformelt?

[Michael]

Alt er uformelt.

Det fins ikke ... Jeg tenker på den katolske kirken med noen på toppen.

Det er ikke noe sånt i det hele tatt.

Det er uformelle nettverk og uformelle ... Alt er uformelt, kan man si.

Når jeg ... reiser til utlandet, så vil jeg ofte oppsøke enten en ... Hvis det er en koscher-restaurant, vil jeg kanskje oppsøke en synagoge.

Det er en del av meg.

Jeg knytter meg til der hvor jeg kommer lokalt, og vil gjerne oppleve, bli kjent med osv.

[Geir]

Og så over til noe som er litt vanskelig og litt komplisert å snakke om, men jo som er viktig, og det er jo antisemittisme.

Og diskriminering og rasisme som antisemittisme jo er en del av.

Og vi har snakket litt om norske forhold i den forrige episoden, og jeg tenkte hvordan påvirker internasjonale forhold antisemittismen i Norge?

I hvilken grad føler du at det som f.eks. skjer i Midtøsten, og som gjerne ikke har egentlig noe med jøder å gjøre, men med noen jøder i Israel f.eks.

Er det sånn at man merker at disse internasjonale konfliktene kommer her?

[Michael]

Ja, så veldig.

Grunnen til at det er politibeskyttelse ved synagogene i Norge, det er jo internasjonale forhold.

Det er jo det som skjer i Israel, Gaza, Midtøsten.

Det er jo grunnen til det.

Det er jo så utrolig vanskelig å sammenligne, men jeg tror det er få steder i verden ... hvor Gaza og Israel og Midtøsten er innenrikspolitikk.

Som jeg opplever, hvis man bare nå har sett valgene, valgkampen med Norge, og så er det tre-fire partier som tar frem at det viktigste er å stemme på dem.

En av de viktigste tingene er måten å støtte til Gaza.

Jeg tar ikke stilling til om det ikke er veldig bra å støtte folk som har det vanskelig, men at innenrikspolitikk på det nivået er spesielt for Norge.

Og for den jødiske minoriteten er det en veldig sammensatt situasjon for ...

At det er mange som forholdsvis naturlig kommer i en slags forsvarsposisjon.

Det er ingen tvil om at de fleste jøder i verden har et sterkt tilhørighetsforhold til Israel.

Og så kommer man ut i disse tradisjonelle og ikke spesielt dypsindige ting.

Og det vet alle jo godt er riktig.

Men det som er, er at det er en tilknytning ...

Og det betyr veldig ... Både sett fra innenfra og sett utenfra at det blir som den kalte elefanten i rommet, eller for noen steder er den ingen gang elefant i rommet.

Så er det veldig tydelig.

Jeg har opplevd det, og det gjør jeg veldig sjelden ... Jeg er blant de få jødene i Norge som går med kippa.

... overalt i Norge.

Heldigvis.

Jeg opplever aldri noe negativt.

Men bare her for en uke siden var det en veldig ubehagelig episode hvor en kom og skrek på meg.

Han kjenner ikke meg, utover at jeg har en kalott på hodet.

Det var faktisk veldig ubehagelig og på grensen til at jeg kunne føle meg truet.

Det er første gang det har skjedd i flere år, så det er viktig for meg å si det her.

Men det er også en gang for mye.

Og for andre, selv om det ikke skjer, så er det noen som føler det på seg.

Og blant de unge som jeg omgås en del her, så har det vært viktig at man skulle være utadvendt, at man ikke skulle skjule, man skulle dele osv.

Men for generasjonen nå så er det mange som har valgt ikke å vise frem sin jødiske identitet, ikke har identitet som man hører på seg.

Og ikke uttalelser og ikke snakke noe offentlig.

Det er en utrolig trist utvikling.

Jeg håper vi kan snu på det ganske raskt.

Og det er et resultat av hvordan den politiske verden ser ut.

[Geir]

Det er jo et betent og vanskelig spørsmål dette her.

Men er det sånn at innad i det jødiske samfunnet i Norge, så du kjenner godt, men òg gjerne internasjonalt, så er det store diskusjoner?

Er det motsetninger?

Er det sterke følelser i sving knytta til det som foregår på Gaza f.eks. ?

[SPEAKER_01]

Det er utrolig sterke emosjoner i sving, og så er det utrolig forskjellige meninger om tingene.

Noen ganger blir jeg spurt hva mener dere jøder om, og så kommer du og sier at det er et dumt spørsmål, for dere jøder mener ikke ... Du kan spørre hva jeg mener.

Det som jeg kan si generelt, er ...

Det er at de fleste jøder har et tett forhold emosjonelt eller også familiær tilknytning til Israel, til ideen, til staten, til folkene og sånn.

Men det er veldig forskjellig fra person til person.

Og så er det veldig ulike meninger.

Men i krisetider så trekker det litt sammen, og folk kommer tettere på hverandre.

Og det er jo ikke noe sunt, men det er jo like bra som det er.

Personlig håper jeg nettopp at ...

Selvfølgelig fordi jeg er motstander av krig, og håper at ting vil rose ned ganske raskt.

Også for jødene i Norges egen del.

At man kan normalisere livet.

Også når man normaliserer sitt forhold til samfunnet rundt seg.

Og til å ligge bak seg.

At man skal gjemme seg eller føle seg på en spesiell måte, det er veldig usunt.

[Geir]

Ja.

Nei, det håper vi òg, at det kan roe seg ned for alles del.

Men du nevnte en annen ting til å begynne med.

At det var en del av innenrikspolitikken i Norge at Israel, Midtøsten, nærmest er av innenrikspolitisk interesse på en annen måte enn andre steder.

Og vi vet jo her fra Norge, og mange sliter med å forstå, hvorfor det er så mange fra det lavkirkelige, lavkristne ...

Spesielt evangelisk-kristne som er så veldig forkjempere for Israel.

Det er mange som sliter med å forstå den posisjonen Israel og jødene har i en sånn kristen kontekst som det.

Hvordan tenker du og dere om å ha denne støtten, for å si det i hermetegn, fra en så stor kristen befolkning, både i Norge og i USA og andre land?

[Michael]

Du rører i andedammen!

Dette er et vanskelig spørsmål.

Jeg personlig er jo ikke noen spesielt konservativ person, og egentlig veldig liberal, og jeg vil jo ikke føle meg hjemme i en karismatisk, evangelisk kontekst i det hele tatt.

Det jeg tror skjer hos mange, er at noen sier ... 'Se, de er de eneste som snakker for oss.'

Og så blir det vanskelig å si om du er sikker på at du støtter alle de posisjonene du blir nevnt når du får følelsen av andre forlater deg.

Noe som er interessant også, at det var en ekstrem ...

Sterk tilknytning mellom arbeiderbevegelsen i Norge og den unge staten Israel for snart 50-60 år siden.

Ikke noe lignende andre steder.

Båndene mellom Norge og Israel var spesielt gjennom arbeiderbevegelsen.

... mellom AP og LO, og så har det snudd seg helt på hodet. Mellom arbeidsbevegelse og Israel var gode relasjoner og så Israel beveger seg mot skal vi si høyreretning og dermed er noe som ikke er spesielt godt.

Jeg selv reagerte på et innlegg i en av de norske dagsaviser bare for et par uker siden, og sa til redaktøren at dette kan de ikke publisere.

Og så svarte redaktøren at ... Og også personen som hadde skrevet det, at dette var en kritikk.

Eller personen som hadde skrevet det, sa at det var en kritikk mot det frikirkelige miljøet han var vokst opp i. Det var ikke det som sto i artikkelen, men det slår mindre av det han sa.

Og som han kritiserte veldig da.

Jeg kjenner det jo ikke innenfra.

Men blind støtte er normalt ikke noen god støtte.

Jeg liker jo selv best nyanserte diskusjoner, nyanserte meninger, og tror det er best for alle parter.

[Geir]

Er det noen grupper dere er i dialog med, samtaler med, treffer, har fora, møtes?

[Michael]

Ikke hva jeg vet om spesielt, men sikkert på det private nivå er det noen som har kontakt.

Det er ikke sånn at de to menigheter i Norge har spesielt tette bånd til de miljøene du snakker om her.

[Alessandro]

Du nevnte høyresida.

Vi ser at høyrepopulisme er i fremvekst i Vesten.

Mye i USA, men også i andre deler av Vesten, i Europa.

Og vi ser også i Norge, til tross for at i de valgene som vi har hatt, vi kommer til å ha en rød-grønn regjering, men vi ser at også noen former for høyrepopulisme kanskje vokser også i Norge.

Er dette en kilde til kanskje bekymring for jødene i Norge?

[Michael]

Jeg kan si på helt privat ... Jeg har tenkt masse på det selv.

Dette blir helt feil, det jeg sier, men jeg tror det er riktig.

Høyrepopulismen eller høyreekstremismen er jeg mindre redd for i Norge og Vesten nå enn jeg er fra venstreekstremismen, som er på voldsom fremmarsj.

Jeg tror at mange mener det knytter seg opp mot ekstreme ideologier på den ytre side, uten å forstå innholdet og konsekvensen av det.

Og jeg er jo per definisjon, fordi jeg er som jeg er, syns ikke om ekstremisme.

Men jeg er redd for venstreekstremismen.

Og nå skal jeg jo ikke sitte her og kalle tre-fire partier for ekstreme, men hvis man analyserer de tingene som blir sagt, og de tingene som blir sagt og pakket inn, og ikke sagt hos flere av de aktørene vi også har i Norge, som nå har fått gode valg til Stortinget, så er det deler som er veldig problematiske.

Jeg liker ikke å si at jeg har rett, men det er det jeg er redd for enn jeg er i Norge.

Ja ... Det der er jo ... Ja...

[Geir]

Vi har mange spørsmål her.

Jeg skjønner godt at det er ekstremisme...

Men i Polen har jeg vært på et museum som er det jødiske museet i Warszawa.

Og Polina var jo et navn som ble brukt av jøder i Polen om Polen.

Og det knytta seg forestillinger om dette som det forjetta land.

Det gikk jo veldig gale etterpå, som vi vet under andre verdenskrig osv.

Men i dag, etter at Israel er blitt etablert, men fremdeles er så mye konflikt og problemer, er det noe sted man kan drømme seg til?

Er det et nytt forjetta land?

Er det en plass hvor jøder tenker at her er det bra å være? Her har vi lyst til å være.

[Michael]

Det er et utrolig godt spørsmål, som jeg selvfølgelig ikke har noe svar på.

Vi har jo tidligere, i hvert fall jeg har tidligere snakket med her på universitetet, om disse immigrasjonsbølgene som var i den jødiske befolkningen i tsarens Russland, som jo var fra øst mot vest.

Og der var det gylne land.

Drømmen, det var jo det som var ... Det var USA og Canada og Amerika ... Jeg kan ikke si ... Og så er det klart at ... drømmen om nasjonalstaten Israel ble jo også denne her ... Jeg vil jo stadig håpe at jeg selv mener at dette er drømmen.

For mange er det så konfliktfylt nå at det ...

Å skulle peke på noe annet sted, det kan jeg ikke.

Det har jeg lyst til å si her.

Jeg mener Norge er et av de beste stedene i verden å leve i. Men det er ikke nok at man sier ... 'Hvor er vi flinke her i Norge?'

For det er vi ikke.

Det at man har et godt utgangspunkt, er at her er det noe å ta tak i.

Norge er et godt sted å leve, også for jøder.

Men jeg ser mange tegn i tiden på at vi ikke er oppmerksomme nok for hva det blir sagt i det offentlige rom, hva det blir gjort i det offentlige rom, som skaper utrygghet.

[Alessandro]

Det er ingenting som kan tas for gitt.

Ting endrer seg bestandig.

Hvordan kan vi jobbe sammen for alle minoritetene og majoritetene?

Er det greit å være ...?

[Michael]

Jeg kan jo snakke om det som jeg gjør.

Jeg jobber med informasjonstiltak mot antisemittisme, som er et veldig stygt navn, men jeg dekker over at støttet av den norske regjering, så ...

De jødiske veiviserne, jeg, synagogen ... Vi tar imot klasser.

Vi besøker klasser, snakker med studenter og lærere.

Dialogen og samtalen, å bli kjent med hverandre, tror jeg er det langt beste ... Jeg liker ikke å ha et våpen, men den beste måten å bekjempe fordommer på, det er å bli kjent med hverandre.

Norge er et lite land, og jeg vet at de jødiske veiviserne noen ganger ... Noen ganger tror jeg de spør i klassen om noen har møtt en jøde før, og så ofte er det ikke én i klassen.

Men det er mange som har brukt 'jøde' som skjellsord selv, og det innrømmer de.

Så bare det å møte jødiske ungdommer, snakke sammen og se at det er vanlige ungdommer som liker musikk og fotball og hva man ellers holder på med, tror jeg er viktig.

Holdningsbasert arbeid er først og fremst mot skoler og sånn.

Og det vi gjør.

Hva er dialog?

Det har jeg veldig tro på.

Når det er sagt, så tenker jeg også at man godt kan ta fatt i hva som ... er OK å si i det offentlige rommet. ... I en artikkel for et par uker siden, og tenkte og jeg skrev også i artikkelen ... Hvorfor er det meg [som må ta opp dette]?

Hvorfor er det ikke utfordret i Den norske kirke?

Fordi de selv har sagt at de vil ta et oppgjør med noen av de holdningene som sto beskrevet i artikkelen.

Hvorfor skal det være meg som skal ta et oppgjør med det?

Det er jo vendt mot det norske samfunn hvis fordommer får sin plass her.

Det er kanskje det tenneste jeg kommer på, at flere skal ta ansvar.

[Geir]

Kan du si noe konkret om hva som ble sagt i den artikkelen?

[Michael]

Det var klassisk det man kaller erstatningsteologi, hvor det stod om å gjenta det som har vært normen i hundrevis av år i ... Det kan du for ditt fagoppbrudd bedre enn jeg ... har vært gjengs i Europa, og som spesielt den katolske kirke har tatt veldig avstand fra.

At vi er det gamle og det som Gud har forlatt, og som var så dårlig, og nå kommer noe nytt og bedre.

Men jo også Den norske kirke har jo sagt at det skal vi kjempe imot.

Vi skal ikke noe vi skal fremme, i våre rammer.

Og likevel, så forekommer det ... Og jeg kan godt si det her ... Til og med en av statsministrene taler for et par år siden, så kom det sånn en ...

Han skriver ikke sine taler selv, så jeg vet at han ikke mener det, men selv da kom det frem en klassisk erstatningsteologi om det gamle som ikke var noe videre, og det nye som var så godt.

Og da kan man godt ta et større tak.

[Geir]

Ja, absolutt.

Det er veldig viktig at andre stemmer kommer inn i den diskusjonen.

Spesielt kanskje fra Den norske kirke, som kanskje i ... står tilbake den type retorikk og tanker.

Og kristendommen som kristne i det hele tatt.

Så jeg er helt enig i det.

Det er liksom den der.

Den rollen vi alle har for å ta ansvar for ikke bare oss sjøl, men for andre og for det offentlige rommet og for det offentlige rommet med ønsker.

[Michael]

Og jeg skrev i den artikkelen som motsvar mot det som jeg hadde lest. Det er prisverdig av Den norske kirke.. har satt ned kommisjonen, har sagt at dette vil vi gjøre noe med.

Det er veldig prisverdig.

Men nå etterlyste jeg at man kanskje kunne være litt flinkere på å slå ned når sånne ting blir en del av den offentlige samtalen.

[Geir]

Helt til slutt, for min del i hvert fall, så har jeg et spørsmål om pluralismen eller mangfoldet i Norge.

Mange betegner det norske samfunnet i dag som et mangfoldig og pluralistisk samfunn.

Ikke alltid så pluralistisk og mangfoldig som noen vil ha det til, men likevel så har du andre store minoriteter i Norge som er relativt større enn dere jøder, f.eks.

Hvilket forhold har dere til dem?

Er det gode samarbeidsfora og klima?

[Michael]

Også her er det en historie som...

For det var et veldig godt samarbeidsklima.

Og det var tette og gode relasjoner.

Og det er ingen tvil om at det de siste par årene har skapt betydelig dårlig for jøder og muslimer i Norge.

Ja, det er understatement.

Så per nå er det minimalt med kontakt og samarbeid.

Og jeg tror ikke det blir bedre før at de eksterne betingelsene endrer seg, og dermed det blir mulig å snakke sammen igjen.

Så dette er en veldig trist konsekvens av eksterne ting, men riktig nå er det dårlige relasjoner, det tør jeg godt si.

Som er noe som jeg beklager sterkt.

Jeg ser jo på en måte styrken i at de ulike minoriteter ... Nå tenker jeg spesielt på jøder og muslimer.

Det er ikke noen grunn til at vi ikke skal ha mye samtale, fellesskap og også forholde oss til flertallssamfunnet, kanskje også sammen på visse arenaer, er det ingen grunn til.

Men akkurat nå sliter vi veldig.

Nå sa jeg det vilt.

Jeg sa det forsiktig.

[Alessandro]

Kanskje dette kan være en invitasjon til lærere.

Og skape veldig gode forhold og gjøre godt arbeid i klassen.

Med elever fra ulike kulturer, slik at de har den dialogen du snakker om.

Man vokser opp med den ideen og den åpenheten.

Når de blir voksne, er det noe de har i seg sjøl.

En holdning som er blitt innarbeidet.

Og det blir litt lettere når det kommer tider av krise.

I de gode tidene går alt fint, stort sett.

Men når det kommer krisesituasjoner, da er det disse holdningene som gjelder.

Den jobben som dere lærere gjør på skolen.

[Michael]

Og dermed også sagt i forlengelse av hva jeg sa før ... Jeg tror at i store organisasjoner er det et tidspunkt ikke ennå for å holde store møter hvor man møtes og leder og snakker sammen og skriker på hverandre.

Det tror jeg er et dårlig tidspunkt.

Men klasserommet ... Jeg husker en av våre dyktige unge veivisere som ... Det er jo allerede noen år siden.

Vi besøkte faktisk en ... lærerstuderent, og jeg satt og hørte på hva hun sa.

Og hun ble spurt og sa at hun mente at klasserommet var den beste arenaen for å lære å være uenig.

Og det er jo en oppfordring til lærerne, spesielt når det er betente temaer.

Når det er sagt, så har jeg snakket med lærere som har sagt at 'akkurat nå er det ikke mulig'.

Nå er det ikke mulig, det er betent, jeg tør ikke undervise, jeg tør ikke snakke om.

Så riktig nå er det en type krise også i skolen.

Men vi skal tilbake til der hvor skolen er arenaen hvor man lærer å være uenig.

På en ordentlig måte.

[Alessandro]

Dette er en invitasjon til å tørre.

Man trenger også kunnskap, men man kan tilegne seg kunnskap.

Det fins ressurser til det.

Vi har en nettside som heter refill.

Det er refill på UiS, hvor de prøver å gi ressurser til lærere for at de skal tørre å ta disse vanskelige spørsmålene i klasse.

Det er noe man må gjøre, egentlig.

[Michael]

Når det er sagt, så nesten uansett hvilket materiale som selv kronede institusjoner produserer om nåværende krise ... Så blir det kritisert fra høyre og venstre uansett hva man gjør.

Så å komme med en slags 'her til læreren', dette er noe dere kan bruke for å håndtere mangfoldet ... Det er nesten umulig.

Det er under angrep før noe blir skrevet på et papir.

Jeg er optimistisk slik at når ting roer seg, så tror jeg man skal ta fatt i klasserommet igjen.

Det er der demokratiet og mangfoldet skal utvikle seg.

[Alessandro]

Men dette tror jeg ... Det er et fantastisk budskap som vi avrunder vår samtale med.

Og da kan vi si ... Geir, tusen takk, Michael.

[Michael]

Takk for... veldig spennende samtale

[Geir]

Det var en veldig spennende samtale.

Så skal vi se om vi ikke kan komme tilbake og fortsette samtalen òg.

Jeg gleder meg.

[Alessandro]

Vi òg.

Tusen takk til dere som har lyttet til oss.

Og vi håper vi får dere tilbake til neste episode.